

## Sünnet'in Aktüel Değerinin Anlamı ve Bu Konudaki Problemler Üzerine

Araştırma  
Makalesi  
Research  
Article

İbrahim KUTLUAY

Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı,  
Prof. Dr., Pamukkale University, Faculty of Theology, Department of Hadith,  
Denizli, Türkiye.

 i\_kutluay@pau.edu.tr

 [ror.org/01etz1309](https://ror.org/01etz1309)

 [orcid.org/0000-0003-3149-9556](https://orcid.org/0000-0003-3149-9556)

Yazar  
Author

Kutluay, İbrahim. "Sünnet'in Aktüel Değerinin Anlamı ve Bu Konudaki Problemler Üzerine". *Tevilat* 6/1 (Haziran 2025), 243-272.

 [doi.org/10.53352/tevilat.1720174](https://doi.org/10.53352/tevilat.1720174)

Atıf  
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 15.05.2025

e-ISSN: 2757-654X

Accepted / Kabul Tarihi: 28.06.2025

[www.tevilat.com](http://www.tevilat.com)

**İntihal / Plagiarism:** Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

**Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License:** Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı/Published by: Selçuk University Press



Bilgi  
Info

### Sünnet'in Aktüel Değerinin Anlamı ve Bu Konudaki Problemler Üzerine

Sünnet, kıyamete kadar gelecek olan Muhammed (s.a.v.) ümmetinin takip edeceği nebevî örnekliğin adıdır. Bu hususta tarih boyunca sünnetullah, Allah'ın mesajının (vahiy) insanlar arasından seçilen peygamberin kalbine ilkası ve onun tarafından insanlara duyurulması ve tatbik edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan dinin kaynağı Allah Teâlâ ise de onu insanlar arasında tebliğ ve tatbik edenler, O'nun tarafından seçilmiş peygamberlerdir. Sünnet'e ya da peygambere ihtiyaç olmadığı iddia edildiğinde bu gerçek göz ardı edilmiş olur. Peygamberin görevinin aldığı vahiyleri gönderildiği topluma sadece tebliğ etmek olduğu ileri sürüldüğünde ise inen vahiylerin açıklanmaya ihtiyaç olmadığı, ahkâmın tatbikinde eksiklik ya da kapalılığın bulunmadığı, tebliğ edildiği her kişinin, vahyi herhangi bir kılavuza gerek duymadan tam olarak anlayıp tatbik edebileceği; peygamberin önderliğine, gelişen şartlara göre ahkâmın tatbikinde duruma göre ilave bir hüküm getirme ya da bazı hükümleri daraltma gibi icraatlarına lüzum olmadığı ifade edilmiş olur. Bununla beraber Hz. Peygamber'in tebliğ, tebyîn, tafsîl, tahsîs ve teşrî fonksiyonları Allah Teâlâ'nın kendisine verdiği vazifeler olup O'ndan bağımsız ve O'nun rızasına aykırı değildir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklaması, onu "hayata uygulama" anlamını da ihtiva eder. Bu çalışmada ana hatlarıyla Sünnet'in tarihsel ve evrensel yönleri, aktüel değerinin ne anlama geldiği, Sünnet'in taksimi, Sünnet'te değişim, Sünnet'i terk etmenin sonuçları üzerinde durulmuştur. Bu suretle Sünnet'in bugünkü toplumda nasıl anlaşıldığı, modern dünyada birey ve toplum hayatındaki yeri, güncel/hayati değer taşıyıp taşımadığı, modern değerler sistemiyle olan uyumu veya çatışması, sadece tarihsel bir pratik mi yoksa bugün için de geçerli ve işlevsel bir referans mı olduğu gibi bazı temel problemler tartışılmıştır. Çalışmanın amacı, Sünnet'in aktüel değerini isabetli bir şekilde değerlendirebilmek için onun oraya koyduğu ilklere, evrensel ve tarihsel yönlerine vurgu yapmak ve Kur'an'ın bir pratiği olan Sünnet'e, açık ve zımnî olarak Allah'ın onayından geçmiş nebevî uygulamaların dindeki yerine işaret etmek, Hz. Peygamber'in sünneti olmadan dini Allah'ın razı olacağı şekilde kâmil mânada tatbik etmenin mümkün olmadığını ortaya koymak; aynı zamanda bu hususa bazı farklı yaklaşım ve problemlerin varlığına dikkat çekmektir. Bununla birlikte modern dönemde Sünnet'i tatbik etmede, Asr- saâdet'te olduğu gibi şeklen ve aynen mi yoksa gözettği ilke (ilke)nin mi esas alınacağı tartışılacaktır. Sünnet'in teşrî değeri, Hz. Peygamber'in dindeki yeri gibi hususları dışarıda bırakan bu çalışma, Sünnet'in aktüel değeri ve bu konudaki birtakım problemlerle sınırlıdır.

#### Özet

**Anahtar Kelimeler:** Hadis, Sünnet, Aktüel Değer, İctihad, Değişim.

### On the Meaning of the Actual Value of the Sunnah and the Problems Regarding This Subject

Sunnah is the name of the Prophetic example to be followed by the ummah of Muhammad (pbuh) until the Day of Judgment. In this regard, throughout history, the Sunnah has been realized in the form of the message of Allah (revelation) being implanted in the heart of the prophet chosen from among the people and being announced and practiced by him to the people. In this respect, the source of religion is Allah, but it is His chosen prophets who communicate and practice it among people. When it is claimed that there is no need for the Sunnah or the Prophet, this fact is ignored. When it is argued that the Prophet's duty is only to convey the revelations he has received to the people to whom he is sent, it is stated that the revelations do not need to be explained, that there is no deficiency or incompleteness in the application of the laws, that every person to whom the revelations are communicated can fully understand and apply them without the need for any guidance, and that there is no need for the Prophet's leadership, his actions such as introducing an additional provision or narrowing some provisions in the application of the laws according to the developing conditions. Nevertheless, the Prophet's functions of notification, communiqué (tablig), elaborating (tafsil), allocation (tahsis), and make judgment (tashrī) are duties assigned to him by Allah and are not independent of Him and contrary to His will. The Prophet's explanation of the Qur'an includes the meaning of "applying it to life". In this study, the historical and universal aspects of the Sunnah, the meaning of its current value, the division of the Sunnah, change in the Sunnah, and the consequences of abandoning the Sunnah are emphasized. In this way, some basic problems such as how the Sunnah is understood in today's society, its place in the life of the individual and society in the modern world, whether the Sunnah has current/vital value, its harmony or conflict with the modern value system, whether the Sunnah is only a historical practice or a valid and functional reference for today are discussed. The aim of the study is to emphasize the principles, universal and historical aspects of the Sunnah in order to evaluate its actual value accurately, and to point out the place of the Sunnah, which is a practice of the Qur'an, and its practices that have been approved by Allah explicitly and implicitly, in religion, and to reveal that it is not possible to practice religion in a perfect way that Allah would be pleased without the Prophet's Sunnah; at the same time, to draw attention to the existence of some different approaches and problems in this regard. In addition, it will be discussed whether the application of the Sunnah in the modern era will be based on its form and form as it was in the time of the Prophet Muhammad (Asr- saādah) or on the principle(s) it observes. This study, which excludes issues such as the value of Sunnah in tashri and the Prophet's place in religion, is limited to the actual value of the Sunnah and some problems in this regard.

## Giriş

Evrensel bir din olarak İslâm belli bir toplum, zaman ve mekânla sınırlı değildir. Her ne kadar Resûlullah (s.a.v.) milâdî 7. asırda Arap toplumuna gönderilmişse de tebliğ ettiği Kitab ve din, kıyamete kadar her zaman ve mekânda uygulanabilir özelliktedir. Onun bu özelliği, Hz. Peygamber'in uygulamalarının dinamikliği ve müctehidlere tanınan icthad yetkisi sayesinde ve onunla kâimdir. Nebvî Sünnet'in Kur'ân'ı beyan eden, yeni hükümler koyan kısımları olduğu gibi *zevâid sünnet* diye nitelenen örfe bağlı kısımları da vardır. Tartışma alanı, daha çok zevâid sünnetle ilgilidir. Dinî ahkâma dair olup *Hüdâî sünnet* diye nitelenen kısmının da değişebileceği iddiası, *modernist yaklaşımı* temsil etmektedir. Öyle ki ahkâmın değişmesi meselesine sosyolojik ve antropolojik açıdan yaklaşan modernist yaklaşımı benimseyen bazı kimselerin temel iddiası, Kur'ân ve Sünnet hükümlerinin dönemin toplumsal şartlarına bağlı olarak değişebileceğidir.

Bu bağlamda dikkatten kaçırılmaması gereken en temel husus, Hz. Peygamber'in dinî hükümleri beyan ve teşride vahyin kontrolünde olduğu gerçeğidir. Buna göre onun Allah'ın kendisine verdiği (izâfî) şârî pozisyonu gereği koyduğu bir haram, tahrîmî mekruh, tenzihî mekruh ya da bunun mukabili olan farz, vacip ya da sünnet diye nitelenen efâl-i mükellefine dâhil olan hükümler, *vahy-i metlûvün* yanı sıra *vahy-i gayr-i metlûv* türünde vahiy alan ve Allah Teâlâ'nın murakabesi altındaki bir peygamber tarafından vazedilmektedir.<sup>1</sup> Onun koyduğu bir hüküm -hangi türüne girerse girsin- vahye istinad etmese bile zaman zaman icthad ettiği, hatta hatalı icthadlarında uyarıldığı dikkate alındığında Resûl-i Ekrem'in bu imkândan mahrum olan diğer müctehidlerden farklı olduğu anlaşılır.

Kıyamete kadar başka ilahî bir din, kitap ve peygamber gelmeyeceği için Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği son din İslâm'ın bütün çağlara hitap eden evrenselliği; çağın dinî, sosyal, ekonomik, hukûkî problemlerine çözüm teklif edebilmesi, sadece kaynaklarda yer alan hüküm ve icthadlarla değil, ilkelerine dayalı yeni

<sup>1</sup> Ebû Muhammed Ali b. Ahmed el-Endelûsî İbn Hazm, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Dârû'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.), 4/112.

ictihadlarla mümkündür. Bu sebeple Hz. Peygamber, vahyin gelmediği durumlarda nasıl ictihad etmişse yetkin müctehidler de aynı şekilde ictihad ederler. Şu farkla ki Hz. Peygamber ictihadında isabet ettiğinde Allah Teâlâ sükût buyurarak onu onaylar, hata ettiğinde ise açıkça uyarılır ve ictihadı tashih edilir. Böyle bir imkândan mahrum olan müctehid âlimler ise ictihadında hata edebilirler; bununla birlikte isabet edemeseler de gayretleri sebebiyle bir ecir alırlar. Hz. Peygamber'in ictihad etmesi, bazı tercihleri sebebiyle, başka bir ifadeyle daha doğru olanı olana isabet edemediği için Kur'ân'da uyarılması bazı sünnetlerin vahye dayanmayıp kendi re'yi olduğunu gösterir.

Sünnet'in Câhiliye dönemi uygulamalarının İslâm'a transfer edildiği, hicrî ikinci ve üçüncü asırların dinî, sosyal ve siyâsî hâdislerinin sonucu olup müctehid imamların görüşlerinin geriye yansıtma yoluyla Hz. Peygamber'e atfedilmesinden ibaret olduğu<sup>2</sup> ya da teşriî bir değer ifade etmediği gibi şarkiyatçı ya da İslâm âlemindeki bazı araştırmacıların iddiaları<sup>3</sup> bu çalışmanın konusu değildir. Esasen konunun Sünnet'in teşrî değeri, fonksiyonları, bağlayıcı olup olmadığı gibi her biri müstakil çalışmaları gerektiren pek çok boyutunun olduğu açıktır. Kaldı ki bu konuda yetirince çalışma mevcuttur. Ayrıca Sünnet'in doğru anlaşılmasına ve âlimlerin Sünnet taksimatına dair birtakım çalışmalar<sup>4</sup> da yapılmıştır. Bu çalışmada ise bir zemin teşkil edilmesi ve asıl konumuzla alâka kurulması için ilgili hususlara ihtiyaç oldukça kısaca işaret edilip özellikle Sünnet'in aktüel değerine

<sup>2</sup> Ignaz Goldziher, *Muslim Studies (Muhammedanische Studien)*, ed. S. M. Stern, trc. C. R. Barber and S. M. Stern. Albany, NY: State University of New York Press, 1890), 2/26; D. S. Margoliouth, *The Early Development of Mohammedanism: Lectures Delivered in the University of London* (London: Williams and Norgate, 1914), 65-98.

<sup>3</sup> Meselâ Gulam Ahmed Sünnet'in teşrî değerini kabul etmez. Bk. Ghulam Ahmad Parwez and Muhammad Aslam Jairajpuri, *The Status of Hadeeth in Islam*, trans. Ejaz Rasool (Lahore: Talu-e-Islam Trust, 2016), 57.

<sup>4</sup> Meselâ bk. Salahattin Polat, "Hz. Peygamber' in Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyuma", *Kutlu Doğum Haftası, İslam'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği* (Ankara, 1995); Talat Sakallı, "Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi" (*Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2/1995), 39-101); Bünyamin Erul, "Sahâbenin Sünnet'e Bağlayıcılık Açısından Bakışları", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 10/1-2-3-4 (1997); Ali Bakkal, "Sünnetin Kaynak Değeri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/ 5 (2003), 1-27.

odaklanılacak ve bu konudaki bazı problemler müstakil başlıklar altında ana hatlarıyla değerlendirilecektir.

### 1. Sünnet'in Aktüel Değerinin Anlamı ve Bazı Problemler

Bu hususta ilk sorulması gereken soru, Sünnet'in Hz. Peygamber zamanıyla sınırlı ve donuk bir olgu mu, yoksa dinamik bir süreç mi olduğudur. Ulemânın Sünnet'in dinamik bir yönü olarak sahâbenin uygulamalarını, tâbiînin fetvalarını da "yaşayan sünnet" çerçevesinde değerlendirmiş olmaları, Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) Sünnet'i tespititte Medinelilerin uygulamalarına büyük önem atfetmesi<sup>5</sup> bize bu konuda bir fikir vermektedir. Her ne kadar Joseph Schacht (1902-1969), İslâm hukukunun temeli ve kaynağı olarak *yaşayan sünneti* (living tradition), ilmî bir temele dayanmadan Câhiliye örfünün sünnet adıyla İslâm'a geçtiğini, ayrıca aslında Hz. Peygamber'in hukuk vaz etme amacı taşımadığını ve İslâm hukuku olarak bilinen normların Roma hukukundan ve Câhiliye örfünden derlendiğini iddia etse de<sup>6</sup> onun aksine Fazlur Rahman (1919-1988), "yaşayan sünnet"i (Prophetic sunnah) sahâbeden başlayarak tâbiîn ulemâsının görüşlerinin -nehir yatağı gibi- Sünnet'in dinamik yönünü teşkil ettiğini ifade etmektedir.<sup>7</sup> Şu hususu da hatırlatalım ki İmam Şâfiî (ö. 204/820) sadece merfû hadisi Sünnet olarak değerlendirirken İmam Ebû Hanîfe (ö. 150/767) mevkûf rivayetleri de Sünnet çerçevesinde mütalaa eder.<sup>8</sup>

Öte yandan Sünnet, İmam Şâfiî gibi âlimler tarafından hadisle eş anlamlı olarak kullanılsa da ikisi arasında fark olduğu dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Hadisçilerin kullanımında hadis, en

<sup>5</sup> *Muvatta'*'da geçen "el-Emru indanâ" gibi tabirler Medinelilerin amelini ifade eder. Ayrıca bk, Kâdî İyâz, "Risâletü Mâlik ile'l-Leys", *Tertîbü'l-Medârik ve takrîbü'l-mesâlik*. Mağrib: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûnü'l-İslâmiyye Ehli Medîne,, 1/41-43.

<sup>6</sup> Joseph Schacht, *The Origin of Muhammadan Jurisprudence* (Karachi: Oxford University Press, 1979), 58.

<sup>7</sup> Fazlur Rahman, *Islamic Methodology in History* (Islamabad: Islamic Research Institute, 1964), 1; Abdullah Saeed, "Fazlur Rahman: A Framework for Interpreting the Ethico-legal Content of the Quran," *Modern Muslim Intellectuals and the Qur'an*, ed. Suha Taji-Farouki (Karachi: Oxford University Press, 2004), 12.

<sup>8</sup> Fuat İstemi, "İmam Şâfiî'nin Kullandığı Hadis Kavramları (er-Risâle Örneği)", *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8/2 (2016), 643.

geniş anlamıyla Hz. Peygamber'in söz, fiil ve onayları, hılkî ve hulkî özellikleri ve sîretidir. "Ona ait söz, fiil ve onaylar" olarak tanımlanmakla beraber doğrusu Sünnet dendiğinde Resûlullah'ın peygamber misyonuyla tatbik ve ashâbına talim ettiği, ayrıca kıyamete kadar gelecek olan nesillere takip etmeleri ve kendilerine örnek ve model olması için yaptıkları, tekrar eden davranış ve fiilleri anlaşılmalıdır. Kaynaklarda yer alan hadisler ise "sünnetin yazılı belgeleri" durumundadır. İkisi arasındaki fark bu şekilde belirlenince hangisinin bağlayıcı ve evrensel olduğu daha rahat anlaşılacaktır.

Bu konuda vurgulanması gereken diğer bir husus, Hz. Peygamber'in görevler arasında yer alan Kur'an'ı beyan yetkisinin ne anlama geldiğidir. Dinin ilk kaynağını teşkil eden ve kıyamete kadar bâki olan Kur'an'ın mücmel âyetlerinin ve Kur'an'da tafsilatlı olarak yer almayan ahkâmın açıklanmaya ihtiyacı olduğu izahtan vârestedir; Arapların literal anlamını bildiği Kur'an âyetlerinin Resûl-i Ekrem tarafından açıklanması, aslında ahkâmın nasıl uygulanacağını açıklanmasıdır. Allah Teâlâ, Resûlullah'ın bu konudaki açıklamalarını kendi açıklaması olarak değerlendirmektedir. Allah Teâlâ, Resûlüne bu görevi vermiş<sup>9</sup> ve ona itaat edilmesini emretmiştir.<sup>10</sup> Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın maksudını, muradını ve razı olacağı uygulamayı en iyi bilen biri olarak Resûl-i Ekrem, Kur'an âyetlerini ashâbına açıklamış, ayrıca ahkâmı uygulamalı olarak beyan etmiştir. Bu noktada Resûlullah'ın dışında başka bir müfessir ya da müctehid Kur'an ahkâmını daha iyi anladığını iddia edemez. Buna göre Hz. Peygamber'in Kur'an'ın hayata tatbiki olarak da ifade edilebilecek olan Sünnet'i, bütün zaman ve mekânları kapsar. Buna kısaca namazın nasıl kılınacağı, oruç, zekat ve hacla ilgili hükümler, akla gelen ilk örnekler olarak zikredilebilir. Bilindiği üzere Kur'an'da rükû ve secde (namaz) emredilse de farz namazların beş vakit olduğu, rek'atları, nasıl kılınacağı, şartları gibi hususlar yer almaz; zira Allah bunları söz ve fiiliyle açıklama ve uygulama görevini Resûlüne bırakmıştır. Buna

<sup>9</sup> Bk. en-Nahl 16/44, 64.

<sup>10</sup> en-Nisâ 4/59, 69; el-Mâide 5/92; el-Enfâl 8/1, 20, 46; en-Nûr 24/54; Muhammed 47/33; el-Mücâdele 58/13; et-Teğabün 64/12; en-Nisâ 4/13; en-Nûr 24/52; el-Ahzâb 33/71.

göre Resûlullah'ın tatbiki dışında farklı bir uygulama teklif edilemez. Polat'ın vurguladığı gibi Hz. Peygamber'in rehberliği Kur'ân'a dayalıdır.<sup>11</sup>

Bu konudaki günümüze yansıyan en temel problem ise Sünnet'in bağlayıcı olanla olmayanının tefrik edilmesidir ki bu izaftır ve ciddi bir sorunsaldır. Bu maksatla aşağıda değinileceği üzere bazı âlimler Hz. Peygamber'in sünnetini kısımlara ayırmışlardır. Cibillî/hılkî bir davranışı Resûl-i Ekrem'e benzemek maksadıyla taklid edilebilirse de bunu kesinlikle yapmak gerektiği iddia edilemeyeceği gibi Sünnet olduğu gerekçesiyle onları yapma hususunda kimse icbar edilemez. Esasen bu her zaman için mümkün de olmaz. Yaşadığı coğrafya şartları gereği beyaz renk tercihi, sandalet tarzı ayakkabı giymesi, sarık sarması gibi kıyafetleri; yemeği elle yemesi, yemek tercihleri, tedavi usulleri bu cümledendir. Bunlarda gözetilmesi gereken şekil değil "ilkeler"dir. Bunlar vücudun örtülmesi gereken yerlerini kapatmak; misvak kullanmaktan maksat diş ve ağız temizliği ve bakımı, (tıbb-ı nebevîde) hastalıklara karşı koruyucu tedbirler almak, buna rağmen hastalandığında uzman hekimlere tedavi olmak, yeme-içmede temini kolay bulabildiği yemek ve yiyecekleri kararında ve helalinden yemek gibi hususlardır. Buradaki problem Resûlullah'ın, müşrikler de dâhil dönemin Araplarının giydiği kıyafetleri giydiği, dolayısıyla giyim tarzının tamamen Arap örfü olduğunun iddia edilmesidir. Bu doğru olsa bile şöyle bir nüans vardır ki ilke olarak Câhiliye örfü İslâm şeriatine aykırı değilse Resûlullah onu ibka etmiş, aykırı ise ya ibtal ya da tashih/ıslah etmiştir.<sup>12</sup> Kaldı ki kadınlarla ilgili tesettür âyetinin<sup>13</sup> gelmesi, bu dönemdeki ilgili örfü ibtal ettiğini göstermektedir. Câhiliye döneminde her ne kadar hür kadınların örtülü oldukları ifade edilse de bu, şeriatın kurallarına uygun bir örtünme değildi.

Hülâsa bu hususta Resûlullah (s.a.v.) bugün yaşasaydı nasıl davranırdı sorusunu sorarak ve bütüncül bir bakış çerçevesinde

<sup>11</sup> Salahattin Polat, "Hz. Peygamber'in Sünnet'i ve Değişim", *Sünnet Sosyolojisi*, edit. Mustafa Tekin (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2013), 236.

<sup>12</sup> Geniş bilgi için bk. Büşra Kutluay Çelik, *Câhiliye'den İslâm'a Sünnet'in Toplumsal Yönü* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022), 38.

<sup>13</sup> en-Nûr 24/31.

Sünnet'ten genel ilkeleri tespit ederek araçla amacı, değişkenle sabit olanı ayırt etmek gerekmektedir. Polat'ın ifadesiyle Sünnet'in Resûlullah'ın nasıl bir imana sahip olduğunu ortaya koyan *iman boyutu*, ibadetleri nasıl ifa ettiğini ve bunların hayatında nasıl tezâhür ettiğini gösteren *ibadet boyutu*; muamelat, ahlâk ve âdâb diye özetlenen *sosyal boyutu* vardır.<sup>14</sup> Bunun için âlimler Sünnet'i taksimâta tâbi tutma ihtiyacı hissetmişlerdir.

## 2. Sünnet'in Kısımları ve Âlimlerin Sünnet Taksimatı

Sünnet'in doğru anlaşılması ve hangi kısmının bağlayıcı olduğunun tespit edilebilmesi için Hz. Peygamber'in her yaptığı şeyin aynı derecede ümmeti tarafından taklid edilmesinin gerekmediğinin bilinmesi gerekir. Zira Resûl-i Ekrem'in içinde yaşadığı toplumda, devlet başkanı, komutan, aile reisi, müftü, hâkim gibi görevleri gereği söyleyip yaptıkları vardır. Buna göre farklı adlandırmalar mümkünse de Sünnet; *sünnet-i hüdâ*, *sünnet-i zevâid* ya da *sünnet-i ibâde* ve *sünnet-i âde* şeklinde taksim edilebilir. Sünnet-i hüdâ ya da sünnet-i ibâde herkesi bağlar ve evrenseldir. *Sünnet-i zevâid* ya da *sünnet-i âde*; Hz. Peygamber'in yaşadığı çağ ve toplumda giyim şekli, yeme-içme vasıtaları gibi dönemin âdetleri gereği yaptıklarıdır. Ümmetine örnek olması maksadıyla yaptıkları ise bağlayıcı olan sünnettir. Nitekim ulemâ, Sünnet'i bağlayıcılık açısından farklı kategoride değerlendirmiş, bu sebeple birçok âlim, Hz. Peygamber'in sünnetini bağlayıcılık açısından tahlil ederek farklı taksimâta tâbi tutmuştur. Bunu Sakallı'nın çalışmasından özetleyeceğiz:

Mekhûl (ö. 112/730) uyulması gereken, terki küfür olan sünnetleri *sünnet-i farîza*; uyulması fazilet olan, terkedilmesi mahzurlu olan sünnetleri ise *sünnet-i fazîle* olarak değerlendirmiştir.

Ebü'l-Hüseyn el-Basrî (ö. 463/1071) Sünnet'i; *imtisâlî fiiller*, Hz. Peygamber'in *cibillî fiilleri*, *hasâis*, Kur'an'daki mücmel bir hükmü beyan eden fiilleri ve ne beyan ne imtisal için olan fiilleri şeklinde ayırmıştır.

<sup>14</sup> Bk. Salahattin Polat, Hz. Peygamber'in Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyuma", *Ebedi Risalet 2* (İzmir: Işık Yayınlar, 1993), 53-55.

İzzüddîn b. Abdisselâm (660/1262) onu *tebliğ, fetva, kaza, emânetü'l-uzmâ* olarak taksim etmiştir.<sup>15</sup>

Ebû Şâme el-Makdisî (ö. 665/1267) ise Sünnet'i uyulması zorunlu olan *imtisâlî fiiller, ümmetine mübah olan cibillî fiiller, hasâisü's-nebî, beyânî fiiller, hükmü bilinmeyen mutlak fiiller, hükmü bilinmeyen mübtede fiiller* şeklinde altı kısma ayırmıştır.

Karaffî (684/1285) ise Sünnet'i *tebliğ, kaza, fetvâ, imâmet* olarak dört grupta değerlendirmiştir.

Şah Veliyyullah Dehlevî (ö. 1176/1762) onu, *risaletin tebliği kabilinden olan Sünnet, risaletin tebliği kabilinden olmayan Sünnet* diye ikiye ayırmıştır. Vahye dayalı olup ahiret hayatı ve melekût âlemine dair hadislerle ibadetlerle ilgili hükümler ve onları belirleyen hadisler ilk gruba dâhildir.

Muhammed et-Tâhir b. Âşûr (ö. 1879-1973) her birine örnekler zikrederek Sünnet'i on iki kategoride değerlendirmiş; bunları teşrî, fetva, yargı, devlet başkanlığı, teşvik, arabuluculuk, danışanlara yol göstermek, nasihat, insanları mükemmele yönlendirmek, yüce hakikatleri öğretmek, terbiye etmek, insan olması hasebiyle yaptıkları (cibillî sünnet) şeklinde sınıflandırmıştır.<sup>16</sup> Buna göre Hz. Peygamber bir şeyi emretmişse ona itaat etmek farzdır. Dileği, temennisi ve arabuluculuğu ise mutlak uyulması gereken özellikte değildir.<sup>17</sup>

Muhammed Ebû Zehre (1898-1974), Sünnet'i, Hz. Peygamber'in *şeriatı açıklamak üzere vazettiği sünnetler, döneminin gelenekleri gereği yaptıkları, dörtten fazla kadınla aynı zamanda evli kalması gibi kendisine mahsus sünnetler* şeklinde üç grupta değerlendirmiştir.<sup>18</sup>

<sup>15</sup> İzzüddîn b. Abdisselâm, *Kavâidü'l-ahkâm fî mesâlihî'l-enâm* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/121.

<sup>16</sup> Bk. İbrahim Kutluay, "The Relationship Between The Sunnah and The Wahy and Its Effects on The Authority of Sunnah According To Some Contemporary Scholars", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2019), 34-35.

<sup>17</sup> Talat Sakallı, "Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi", 39-101.

<sup>18</sup> Ebû Zehrâ, *İslam Hukuku Metodolojisi* (Fıkıh Usulü), trc. Abdülkadir Şener (Ankara: Fon Matbaası, 1979), 101.

Fazlur Rahman, sünneti, *nebevî sünnet* (prophetic sunnah) ve *tarihsel sünnet* (historical sunnah) diye iki kısımda değerlendirmiştir.<sup>19</sup>

Bütün bunlardan hareketle bağlayıcılık açısından Sünnet'i dini beyan, hüküm, kada ve fetvadan müteşekkil olan *bağlayıcı olan sünnet*; âdet ve gelenekler, tabîi (cibilli) fiiller, içinde bulunduğu toplum ve şartların gerektirdiği fiillerden ibaret *bağlayıcı olmayan sünnet* diye iki grupta özetlemek mümkündür. Bu sebeple ashâb-ı kirâm, Sünnet'i isabetli değerlendirme noktasında farklı yaklaşım sergilemişlerdir.<sup>20</sup> Ashâb-ı kirâm'ın sünneti anlayışını Erul'un yaptığı şekilde *Sünnet'e Şekilci/Zâhirî Yaklaşımlar* ve *Gâî/Fıkîhî Yaklaşımlar* iki kısımda tahlil etmek mümkündür. Nitekim Resûlullah'ın bazı talepleri, bazı sahâbîlerce bağlayıcı; kimilerince istişare, tavsiye ve hakka yöneltme gayesiyle söylenilmiş sözler ve fiiller olarak anlaşılabilmiştir. Sefer esnasında oruç tutup tutmama meselesindeki farklı uygulama ve tavsiyeleri buna örnek olarak zikredilebilir. İbn Abbâs'ın naklettiğine göre "Hz. Peygamber Medine'den Mekke'ye yaptığı yolculuk esnasında Usfân mevkiine kadar oruç tutmuş, Usfân'da ise ashâbının göreceği şekilde su içerek orucunu bozmuş ve Mekke'ye varıncaya kadar oruç tutmamıştır. Buna rağmen ashaptan dileyenler oruç tutmuş, bazıları ise tutmamıştır."<sup>21</sup> Bununla birlikte yolculuğun keyfiyeti, şartları, zorluğu, amacı gibi hususlar dikkate alınarak farklı uygulamaya gidilebilir. Nitekim Ebû Said el-Hudrî'nin (ö. 74/693-

<sup>19</sup> Fazlur Rahman, *Islam*, trc. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın (Konya: Selçuk Yayınları, 1993) 80. Fazlur Rahmân "Hz. Peygamber'in sünneti", "ilk nesillerin yaşayan geleneği (fili sünneti)" ve "bunlardan çıkarılan sonuçlar" olmak üzere üç kategoriden söz etmektedir. Fazlur Rahmân'a göre *Nebevî sünnet*, "Peygamber sünnetini -elmanın içindeki çekirdek gibi- içine alan bir şemsiye kavramdır. Nebevî sünnet'e ashâb ve tâbiînin ictihadları da dâhildir. Geniş bilgi için bk. Mustafa Karataş, "Fazlur Rahman and The Concept of Living Sunna", *Ekev Akademi Dergisi* 9/25(2005), 125; Ayrıca bk. Ali Kuzudişli, "Fazlur Rahman'ın Sünnet Yorumu", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2012), 123.

<sup>20</sup> Berâ b. Âzib gibi sahâbîler Resûlullah'ın (s.a.v.) emirlerini tasnif etmeksizin mutlak olarak almış ve yasakladıklarını işlemeyi haram kabul etmişlerdir. Bazısı ise hangi olay üzerine söylediğini bildiği için tavsiye türünden olanlarla tahrim ifade edenleri ayrı değerlendirmişler, dolayısıyla bağlayıcı saymamışlardır. Geniş bilgi ve örnekleri için bk. Erul, "Sahâbenin Sünnet'e Bağlayıcılık Açısından Bakışları", 59-60.

<sup>21</sup> Buhârî, "Savm", 38, "Megâzî", 54; Müslim, "Sıyâm", 34; *Müsneid*, 4/398.

94) Hz. Peygamber’le birlikte Ramazan ayında seferde iken bazılarının oruçlu olduğunu, bazılarının ise oruç tutmadığını, Resûlullah’ın iki gruba da izin verdiğinin nakletmesi<sup>22</sup> farklı uygulamalarının olabildiğini göstermektedir. Bununla birlikte seferde bitap düşmemek, savaşa gidiliyorsa güçlü olmak gerektiğinden oruç tutulmaması daha evladır. Nitekim Hz. Peygamber Mekke seferi sırasında “*Yolculukta oruç tutmanız iyilik değildir*”<sup>23</sup> buyurarak oruç tutmayanların daha fazla ecir kazandıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) gibi âlimler ise Resulullah’ın son uygulamasını esas alarak savaşa gidilirken oruç tutmamanın bağlayıcı sünnet olduğu kanaatindedir.

Bağlayıcı olan hüdâî sünnetleri uygulayan bir mü’min Resûlullah’a (s.a.v.) ittibâ ederek ya da şahsî bir tercih olarak *zevâid sünnetleri* de aynen uygulayabilir; bundan ecir de umabilir ya da kazanabilir. Ancak bunun mutlak uygulanması gereken/bağlayıcı bir sünnet olarak takdimi ya da başkalarının bu hususta icbâr edilmesi isabetli değildir.

### 2.1. Sünnet’in Evrensel Yönleri

Sünnetullah, kitabı peygamberin kalbine indirmek ve onun vasıtasıyla tebliğ, tebyin ve tatbik ettirmek şeklinde gerçekleşir. Kur’ân âyetleri genel ilkeleri ve temel ibadetleri belirler ve tafsilatına ise nadiren temas eder. Murad-ı ilâhîyi en iyi bilen kişi olarak Hz. Peygamber, âyetlerde temas edilmeyen tafsilatı ümmetine açıklar ve nasıl uygulanacağını fiilen gösterir. Sünnet bir yana bırakılarak tamamen Kur’ân âyetlerinden hareketle beş vakit namazı, erkânıyla birlikte kılmak mümkün değildir. Sünnet’in belirlediği namaz kılma şekline ve rükunlarına riayet edilmediği takdirde, çok farklı namaz kılma şekillerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu diğer ibadetler için de söz konusudur.

Yukarıda da vurgulandığı gibi Hz. Peygamber’in vazifeleri arasında âyetleri tebliğ, tebyîn, gerektiğinde âyette vazedilen bir hükmü tafsil, tahsis ya da yeni bir hüküm koyma (teşri) yer almaktadır. Onun Kur’ân’ı tefsirinden hiçbir müfessir müstağni

<sup>22</sup> İbn Mâce, “Sıyâm”, 11.

<sup>23</sup> İbn Mâce, “Sıyâm”, 11.

olamaz; zira Kur'ân'ı en iyi ve en doğru anlayan, murad-i ilahîyi en iyi bilen odur. Bu itibarla Hz. Peygamber'in tefsiri evrenseldir. Onun tebliğ ve beyanı sözlü olabildiği gibi uygulamalı da olur. Nitekim o, “*Namazı benden gördüğünüz gibi kılın*”,<sup>24</sup> “*Hac menâsikini benden alınız*”<sup>25</sup> gibi kavî emirlerini fiili ile destekleyerek namaz ve hacın edasını uygulamalı olarak ashâbına öğretmiştir. Onun kıldığından başka türlü namaz kılınmaz. Buna göre namazın şartlarını, erkânını ve ahkâmını Allah Teâlâ'nın murakabesi altında Resûlullah belirlemiş olup bunlar dinî sâbiteler (Sünnet-i ibâdî) arasındadır. Aynı şekilde hac menâsikinin eda edildiği zaman ve mekânlar; hacın farz ve vâcipleri standart olup zamana göre değişmez ve değiştirilemez. Temel esaslara aykırı olmayan teferruatta ise zamana ve şartlara göre bazı tasarruflar mümkündür. Bedir'in dikkat çektiği üzere kural olarak Resûl-i Ekrem'in bir eylemi dinî bir vecîbeyi yerine getirmek için yaptığı tespit edilmişse bu eylem bağlayıcıdır. Tekarrub maksadıyla yaptıkları ise zorunlu olmasa da bunların teşvik ve tavsiye edildiği kabul edilir.<sup>26</sup>

Ayrıca Sünnet, tarihî ve coğrafi şartların ötesinde bütün zaman ve mekânlarda câri olan adalet,<sup>27</sup> rahmet, şûra, insanın saygınlığı gibi Hz. Peygamber'in davranış ve öğretisinde vücûd bulan evrensel birtakım prensipler ihtiva etmektedir. Kısaca Kur'ân'dan hareketle ve Allah'ın murakabesi altında Sünnet'in belirlediği inanç esasları, ibâdetlerle ilgili normlar ve ahlâkî değerler bağlayıcı ve evrenseldir. Bu noktada Sünnet'in tarihsel yönleri gündeme gelmektedir.

<sup>24</sup> Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, tertib el-Emîn Alâüddin, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988), 5/216; Ebû'l-Hüseyn Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünen*, Şuayb Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004), 2/10.

<sup>25</sup> Müslim, “Hac”, 36 /120; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb Arnaût vd. (Beyrut: Risâle, 1421/2001), 22/312, 461; 23/286.

<sup>26</sup> Mürteza Bedir, “Sünnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/153.

<sup>27</sup> “Kızım Fâtıma hırsızlık yapsa ona da had uygulayıp elini keserdim” (Buhârî, “Enbiyâ”, 52; “Ashâbü'n-Nebî”, 19; Müslim, “Hudûd”, 8) hadisi adaletin evrenselliğine örnek olarak zikredilebilir.

## 2.2. Sünnet'in Tarihsel Yönleri

Elbette Sünnet, tarihin belli bir döneminde ve belli bir coğrafyada tatbik edilmiş, dolayısıyla dönemin ve coğrafyanın şartlarını, içinde yaşanan toplumun örf ve kültürünü dikkate almıştır. Bu bakımdan Sünnet'in sâbit ya da değişken yönünün iyi tespit edilmesi gerekir. Meselâ cihad; küfür ve zulüm devam ettiği sürece kıyamete kadar farzdır. Ancak cihadı başka bir şeyle değiştirmeksizin cihad olgusu ve cihaddan gaye farz olup onun vasıtaları (araç) tarih ve coğrafyaya bağlı olarak değişkenlik arz edebilir. Buna Sünnet'in *gâî* yönü denebilir. Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde at, deve, kılıç, ok, kalkan gibi savaş aletleriyle yapılan cihad, bugün füze, insansız hava araçları, hava savunma kalkanı gibi modern silahlarla yapılmaktadır; gelecekte bunlar başka araçlara evrilebilir. Bunların ikisini de kullanmak sünnettir. Zira caydırıcı olması için “düşmanın silahıyla silahlanın ilkesi” gereği, zamanın teknolojik imkânlarını kullanmak, bunları keşfedip uygulamak cihaddaki amaç dikkate alındığında Sünnet'in ruhuna daha uygundur. Bu araçlar, genel itibariyle *zevâid sünnete* girmektedir.

Bununla beraber bu değişkenliğin temel ibadetlerde de olabileceğini iddia etmek isabetli değildir. Hac meselesinde Mekke'ye hac yolculuğu geçmişte dönemin imkânları gereği deve ve at sırtında gerçekleştiriliyorken bugün uçak gibi gelişmiş ulaşım vasıtalarıyla yapılmaktadır. Ancak Kâbe'yi tavaf, Arafat'ta vakfe, Mina'da kurban kesme ve cemarâta taş atma gibi hac menâsiki, “*Hac menâsikini benden alınız*”<sup>28</sup> hadisi gereğince Resûlullah (s.a.v.) nasıl tatbik etmişse değiştirilmeden aynen tatbik edilir. Meselâ cemarâta dijital ortamda taş atılabileceği, Arafat'ta elektronik/sanal ortamda bulunabileceği, vakfe ve tavafın izdihamdan dolayı Zilhicce'nin 9 ila 10, 11 ve 12. günleri dışında da yapılabileceği gibi hususlar “gâye esas alınarak” teklif ve iddia edilemez; zira bunlar ibâdî hususlar (hüdâî/ibâdî sünnet) olup dinin sâbiteleridir ve yerini, zamanını ve eda biçimini Şârî olarak Allah Teâlâ ve O'nun adına Resûl-i Ekrem (s.a.v.) belirlemiştir. Bu

<sup>28</sup> Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l- İlmîyye, 1424/2003), 10/102.

hususu daha iyi anlaşılması için örnek kabilinden zina eden erkek ve kadınla ilgili âyet ve Sünnet üzerinden izah etmek mümkündür:

Ubâde b. Sâmit'in (ö. 34/654) naklettiğine göre Allah Resûlü vahiy alırken sıkıntı çeker ve yüzü kireç gibi olurdu. Yine bir gün vahiy geldi, (ağır olan) vahyin gelişi sona erip rahatlayınca Resûlullah '(Dinin ahkâmını) benden alınız: Allah Teâlâ, kadınlar için bir hüküm/yol belirledi. Üzerinden evlilik geçmiş erkek (seyyib), üzerinden evlilik geçmiş kadınla (seyyibe) zina ederse bunların her birine yüz sopa vurulur ve her biri recmedilir. Bâkir erkek ve bâkire zina ederse bunlara yüz sopa vurulur, recmedilmeyip sürgüne gönderilirler" buyurdu.<sup>29</sup>

Müfessirler Nisâ sûresinin 15. âyetinin zina eden kadınla ilgili hükmü tayin ederek önce evde hapsedilmesini emrettiğini, ilk zamanlarda getirilen bu hükmün zina eden erkek ve kadınla ilgili hükmün Nûr sûresinin ilk âyeti ile değiştirilip *celde* olarak belirlendiğini, bekar için öngörülen celdenin Kur'ân da yer alan bir hüküm olduğunu, Sünnet'in ise zina eden kişi evli ise onun hükmünün recm olarak belirlediğini beyan etmişlerdir.

Nisâ sûresinin 15. âyetinde yer alan "Allah onlar için bir yol gösterinceye kadar" ifadesi, mezkûr âyetten sonra nâzil olan Nûr sûresinin ilk âyeti ile açıklanmış olmaktadır. Sünnet'e başvurulmadığında, Nûr sûresi ile nihâî hüküm ortaya konduğundan Kur'ân'da "recm" diye bir ceza bulunmadığı ileri sürülebilir. Ancak müfessirler; Ubâde b. Sâmit'ten (r.a.) nakledilen rivayeti dikkate alarak celde/sopa cezasını Sünnet'in bekarlara tahsis ettiğini belirterek evliler için recm/taşlayarak öldürme

<sup>29</sup> *Müşned*, 37/403. Krş. Müslim, "Hudûd", 12, 1690; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 4415; İbn Mâce, "Hudûd", 1; Nesâî, *Sünen-i Kübrâ*, "Recm", 3 (6/404, 406.); Ebû Avâne, *Müstahrec*, 13/354; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/541; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 7/328; İbn Hibbân, *Sahîh*, 10/271; Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsât*, thk. Târik b. İvazullah (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 2/32; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/365; Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü's-sağîr*, thk. Abdü'l-Mut'îm Emin el-Kal'acî (Karaçi: Câmiatü't-Dirâsâtü'l-İslâmiyye, 1410/1989), 8/210; Ebû Avâne, Ya'kub b. İshâk. *Müstahrec*, thk. Eymen b. Arif ed-Dimeşkî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1419/1998), 4/420; Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb eş-Şâsî, *Müşnedü Şâsî*, thk. Mahfûzü'r-Rahman (Medinetü'l-Münevvere: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem. 1410), 3/219. Bu hadisin isnadı Müslim'in şartına uygun olup sahihtir. Hattân b. Abdillâh hariç, isnadda yer alanlar Şeyhayn'ın hadis naklettiği râvilerdir. Aynı rivayeti Taberî, sahih beş isnadla nakletmiştir.

cezası getirmesini “Allah’ın bir yol göstermesi”ne ifâdesine dâhil etmişler ve Sünnet’in *tahsis* ve *tafsil* yetkisiyle ilave bir hüküm koyduğuna işaret etmişlerdir.

Bu yorum kabul edildiğinde Allah Teâlâ, Resûlü’nün koyduğu sünneti ve verdiği hükmü kendisinin açıklaması olarak nitelemiş olmaktadır. Nitekim Begavî (ö. 516/1122) “*Allah onlara bir yol gösterinceye kadar*”<sup>30</sup> âyeti indikten bir süre sonra Allah Resûlü, “*Allah Teâlâ zina edenin cezasını hapis şeklinde belirledi. Allah Teâlâ bu âyeti Resûlü’nün diliyle açıklamış (evliler için recm cezası olarak tayin etmiş) oldu*” yorumunda bulunmuştur.<sup>31</sup> Nitekim Taberî’nin (ö. 310/923) naklettiği, İbn Abbâs’tan (ö. 68/687-88) gelen rivayete göre “*Zina eden erkek ve kadının her birine yüz sopa vurun*”<sup>32</sup> âyeti bekarlar içindir. Muhsan (üzerinden evlilik geçmiş erkek ya da kadın) olanlar zina etmişse recmedilirler; Allah’ın gösterdiği yol budur.”<sup>33</sup> Ayrıca Mücâhid’den (ö. 103/721) gelen aşağıdaki yorum, yukarıda kaydettiğimiz Begâvî’ye ait görüşü desteklemektedir: Buna göre sebîl/*gösterilen yol* “had cezası”dır. Yine İbn Abbâs’a dayandırılan rivayete bakılırsa gösterilen yol, “muhsan zânî ve zâniyeye yüz sopa vurma ve recm”dir. Kısaca Mücâhid, Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732), ve Abdullah b. Kesîr’den (ö. 120/738) de aynı görüş nakledilmiştir. Dahhâk b. Müzâhim’den (ö. 105/723) âyette ifade edilen *sebîl*den kastın “had” olduğu, Nûr sûresinin ilk âyetinin bu âyeti neshettiği görüşü nakledilmiştir. Mücâhid’den *sebîl*in “celde” olduğu görüşü de rivayet edilmiştir.<sup>34</sup>

Hülâsa açık bir fâhişelik işleyen/zina eden kadınlara yönelik onların “vefat edinceye kadar evlerinde hapsedilmelerini”yi emreden Nisâ sûresinin 15. âyeti, Nûr sûresinin ilk âyeti inmeden evvel İslâm’ın ilk zamanlarında nâzil olmuştur. Dolayısıyla Nûr sûresinin mezkûr âyeti bunu neshetmiştir.<sup>35</sup> Zemahşerî (ö.

<sup>30</sup> en-Nisâ 4/15.

<sup>31</sup> Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes’ûd el-Begavî, *Şerhu’s-Sünne*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1403/1983), 10/274.

<sup>32</sup> en-Nûr 24/2.

<sup>33</sup> Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-beyân fî te’vîli’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle. 1420/2000), 8/74.

<sup>34</sup> Taberî, *Câmiu’l-beyân fî te’vîli’l-Kur’ân*, 8 /76.

<sup>35</sup> Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed es-Sa’lebî, *el-Keşfü ve’l-beyân an tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru lhyâi’t-Türâsi’l-Arabî.

538/1144) ise zina eden kadının evde hapsedilmesini emreden âyetin, böyle bir kadının erkeklerin tasallut ve taarruzundan korunması için mensûh olmayabileceğini ifade etmiştir. Zemahşerî, âyette bahsedilen *sebîlin had* olduğu görüşünü nakletmişse de bunu *nikâh* olarak da yorumlamıştır. Zira zina eden kadın, evde hapsedilir. Bu hâlde iken bir çıkış yolu olarak nikâhlanması, onu zina gibi düşük davranışlardan müstağni kılar ve korur.<sup>36</sup>

Şa'bî (ö. 104/722), Ali b. Ebî Tâlib'in (r.a.) zina eden Şerâha isimli kadına perşembe günü yüz celde/sopa vurdurduğunu, cuma günü ise onu recmettiğini ifade ederek "Allah'ın kitabında verdiği hükme göre sana celde tatbik ettim, Resûl'ünün Sünnet'te koyduğu hükme göre de recmettim" dediğini nakletmiştir.<sup>37</sup>

İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) bu konudaki farklı görüşleri ve delillerini tefsirinde tafsilatıyla zikretmiştir. Hasan el-Basrî (ö. 110/728) ve Atâ b. Ebî Rebâh; bu âyetin umum ifade ettiği, bekar ve üzerinden evlilik geçmiş zânî erkek ve kadınları kapsadığı görüşündedirler. İkinci görüş, bu âyet bekar zânî ve zâniye dairdir. Bu; Ebû Sâlih (ö. 101/719-20), Süddî (ö. 127/745), İbn Zeyd ve Süfyân'ın (ö. 161/778) görüşüdür. Kâdî Ebû Ya'lâ (ö. 307/919), yukarıda zikredilen ilk görüşün daha sahih olduğunu, zira ikinci görüşte herhangi bir delâlet olmadan âyetin tahsise hamledildiğini belirtmiştir.<sup>38</sup>

Öte yandan hadislerin Kur'ân âyetini neshedilebileceğini savunanlar Ubâde'den nakledilen mezkûr hadisi örnek vermişlerdir. Bir grup âlim ise Nisâ sûresinin 15. âyetinin zânî ve zâniyeye yüz celde vurulmasını emreden Nûr sûresinin 1. âyetiyle neshedildiğini savunmuşlardır. Bazıları ise Sünnet'te *seyyib/muhsane* için recm cezası getirildiğini, celde hükmünü vaz'eden âyetin ise bekarlara tahsis edildiğini ifade etmişlerdir.

Bazı âlimler ise neshin inen bir âyetle gerçekleştiğini, ancak bu âyetin tilaveti ve lafzı kaldırılıp hükmünün bâki kaldığını

1422/2002), 3/371; Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsiri'l-kitâbi'l-azîz*, 256; Begavî, *Meâlimü't-tenzîl fî tefsiri'l-Kur'ân*, 1/582.

<sup>36</sup> Zemahşerî, *Keşşâf an hakâiki gavâmizü't-t-tenzîl*, 1/487.

<sup>37</sup> Nesâî, *Sünen-i Kübrâ*, "Recm", 3 (6/404).

<sup>38</sup> İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, 1/382.

vurgulamışlardır. Zira bahsi geçen âyette “Allah onlara bir yol gösterinceye kadar” ifadesi buna delildir. Kâdî Ebû Ya’lâ’ya göre sahih olan görüş bu olup Kur’ân âyetinin hadisles neshedilemeyeceği görüşüne uygundur. Kaldı ki Ubâde hadisi âhâd tarikile nakledilmiş olup âyetin böyle bir âhâd haberle neshi caiz değildir.<sup>39</sup>

İbn Kesîr’e (ö. 774/1373) göre İslâm’ın ilk zamanlarında bir kadın zina ederse ve bu fiili âdil bir delille sabit olursa böyle bir kişi hakkındaki hüküm, vefat edinceye kadar onun evinde hapsedilmesi şeklindeydi. Allah’ın böyle bir kadınla ilgili gösterdiği yol, Nûr sûresinin ilk âyeti ile celde şeklinde belirlenmiştir. İbn Abbâs’tan ise Nisâ 15. âyetin, celde hükmünü getiren Nûr sûresi ile ya da recm (hükmünü getiren Ubâde b. Sâmî hadisi) ile neshedildiği görüşü nakledilmiştir.<sup>40</sup>

Seyyib/muhsana olan zânî ve zâniye için *recm* hükmünün getirildiği, bunlara celde vurulması hükmünü getiren âyetin mensûh olduğu tâbiîn müfessirlerinden İkrime el-Berberî (ö. 105/723), Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713 [?]) Hasan-ı Basrî, Atâ el-Horasânî, Ebû Sâlih, Katâde ed-Dimâme (ö. 117/735), Zeyd b. Eslem (ö. 136/754) ve Dahhâk b. Müzâhim’den rivayet edilmiş olup bu üzerinde ittifak edilen bir görüştür. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Ubâde hadisini çeşitli tariklerle zikretmiştir. Ayrıca bu hadis, sahâbî Seleme b. el-Muhabbak’tan da gelmektedir. İsnadı Vekî < el-Fazl b. Delhem < Hasan < Kabîsa b. Hurays < Seleme b. el-Muhabbak < Resûlullah (s.a.v.) şeklinde olup aynı metinle gelmektedir.<sup>41</sup>

<sup>39</sup> İbnü’l- Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fî ilmi’t-tefsîr*, 1/383.

<sup>40</sup> İbn Kesîr, *Tefsîr*, 2/233.

<sup>41</sup> *Müsned*, 25/251-251. Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’ini tahkik eden Şuayb Arnaût ve Adil Mürşid vd. bu hadisi, sahih olarak değerlendirmişlerdir. İbn Ebî Hâtim, babasına bu hadisin isnadını sorduğunu, onu “münker” olarak değerlendirdiğini haber vermiştir. Kısaca Ebû Hâtim ve Zehebî’ye göre bu hadisin isnadı *münker*dir; zira Ebû Hâtim, Zehebî, İbn Maîn’e göre isnaddaki Fazl b. Delhem zayıf bir râvidir. İsnadın doğu şekli ise Hasan < Hattân < Ubâde < Ubâde b. Sâmî < Nebî (s.a.v.) şeklindedir. Ayrıca Buhârî, isnadda yer alan râvi Kabîsa b. Hureys hakkında, onun zayıf olduğuna delâlet eden “fihi nazar” ifadesini kullanmıştır. Diğerleri ise *Sahîhân* râvileridir. Bk. *Müsned*, 25/251 (muhakkıkların 1. dipnotu).

Resûlullah'ın (s.a.v.) Allah'ın kitabıyla hükmedeceğini bildirerek recm tatbik ettiğini ifade eden başka sahih hadisler de vardır. Şöyle ki bir baba, oğlunun ücretli işçi olarak çalıştığı bir adamın emrinde iken onun eşiyle zina ettiğini Resûlullah'a (s.a.v.) haber vermiş, o Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğini belirterek bekar erkeğe yüz sopa vurulup bir yıl sürgüne gönderilmesini, evli olduğu için işlediği fiili itiraf ederse kadının recmedilmesini emretmiştir.<sup>42</sup> Görüldüğü gibi bu meselede zina eden evliye recm tatbiki, Allah'ın kitabının hükmü olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Muhammed Tâhir b. Âşur (1879-1973), Nebî (s.a.v.) zamanında recmin mütevâtir sünnetle ortaya konduğunu, Hz. Peygamber'in Mâiz b. Mâlik'e recm uyguladığını, Ehl-i sünnet âlimlerinin bu hususta icmâ ettiğini, bu icmânın mütevâtir rivayetlerden olduğunu, Hâricîlerin ise Kur'ân'da olmadığı için recmi kabul etmediklerini kaydetmiştir.<sup>43</sup>

Yukarıda bu husustaki müfessirlerin yorumlarını ve ilgili nasları ana hatlarıyla zikretmiş bulunmaktayız. Naslar çerçevesinde değerlendirildiğinde mesele açık gibi gözüküyor. Bununla birlikte son dönemlerde Hz. Peygamber'in recm uygulamasının celde âyetinden önce olduğu, bu ceza şeklinin Yahudilik'ten alındığı, recmi öngören Sünnet'in Kur'ân'ın koyduğu celde hükmüyle çeliştiği için bu konuda Sünnet yerine âyetin hükmünü tatbik etmek gerektiği, kölelere uygulanacak cezada recmin yarısının alınamayacağı gibi gerekçelerle recme tamamen karşı olanlar vardır. Ayrıca recmin bir had cezası değil bir ta'zîr türü olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır.<sup>44</sup>

Ayrıca devlet başkanının recmi uygulamayıp yerine başka bir ceza da öngörebileceğini ileri süren muasır âlimler de vardır. Onlar, taşlanarak ölüm cezası anlamına gelen ve insan hayatına mal olan bir ceza olarak *recmin* Kur'ân'da zikredilmiş olması gerektiğini, lafzı hazfedilip hükmünün bâki kalmasının uygun düşmediğini iddia etmektedirler.

<sup>42</sup> Buhârî, "Sulh", 5; *el-Muvatta'*, "Hudûd", 10; İbn Mâce, "Hudûd", 7.

<sup>43</sup> Muhammed Tâhir b. Âşur, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tûnisîyye, 1984), 18/147.

<sup>44</sup> Hüseyin Esen, "Zina", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/443.

Ne var ki devlet başkanına bu yetki verildiğinde Resûlullah'ın uyguladığı hükmün değiştirilmesi söz konusudur ve devlet başkanının tasarruf sınırları belli değildir. Recmden farklı olarak hırsızlık edene had cezası olarak el kesme değil onun yerine başka bir ceza da verilebileceği ileri sürüldüğünde onu da kabul etmek gerekecektir. Bu konuda gaye esas alınarak maslahat gereği devlet başkanının farklı hükümler tatbik edebileceği de bir yorumdan ibarettir. Bu konudaki Hz. Ömer'in Ebû Bekir'in hilafeti esnasında müellefe-i kulûb fonundan bazı kimselere<sup>45</sup> bu özelliklerini kaybettiği için zekattan pay vermemesini, hırsızlık fiilinde öngörülen had cezasını uygulamamasını, kendi hilafeti sırasında fethedilen Sevâd (Sevâd-ı Irak) arazisi hakkındaki Sünnet'e aykırı gibi görünen fethedilen araziye gaziler arasından paylaştırmayıp işlenmesini ve halkın geçimini sağlamasını temin için yerel halkın elinde bırakarak onlardan harac alması gibi uygulamaları; âyet ve Sünnet'le belirlenen bir hükmün maslahata uygun başka bir hükümle değiştirilebileceğine ya da askıya alınabileceğine delil olarak ileri sürülebilir. Belirtilmelidir ki Hz. Ömer, Sünnet'in hükmünü değiştirmiş olmayıp bu kişiler hakkında müellefe-i kulûb şartları oluşmadığından onları zekât verilecekler sınıfından çıkarmıştır. Dolayısıyla onun bu tasarrufları, maslahata göre ahkâmın değiştirilebileceğine delil olmaz. Ancak tartışmasız olan husus; her hâlükârda Sünnet'in esas aldığı ilke ve gâyenin temel olduğudur. Bu durum Sünnet'in evrensel yönüne vurgu yapmaktadır.

<sup>45</sup> Meselenin mahiyeti şudur: Temîm kabilesinin liderlerinden Akra' b. Habis (ö.33/653) ile Fezare kabilesi liderlerinden Uyeyne b. Hısn; dönemin halifesi Ebû Bekir'e gelerek ondan devlete ait çorak bir arazi parçasının kendilerine vermesini istediler. Vezir-i azamı konumundaki Hz. Ömer, "İslâm ve Müslümanlar bugün güçlüdür; size ihtiyacı yok" diyerek Ebû Bekir'in onlara verdiği evraki yırtıp attı. Bu hâdise, zekât almakta olan fakirin zenginleşmesi sebebiyle kendisine verilen zekatın kesilmesine benzemektedir. Fakir düştüğünde ona tekrar zekât verilebilir. Bunun maslahat gereği ahkâmın değiştirilmesiyle alâkası yoktur. Bk. Saffet Köse, "Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 7 (2006) 18, 24.

### 3. Sünnet'in Değişimi Problemi ve Günümüzde Nasıl Anlaşıldığı

Esasen zamanın ve şartların değişmesiyle Sünnet'in de değişip değişmeyeceği meselesi en temel ve kritik sorudur. Sosyolojik ve antropolojik unsurları dikkate alan *modernist yaklaşımı* benimsemiş olan bazı kişiler buna müspet cevap vermektedirler. Ne var ki Sünnet'in tek tip olmayıp kısımların bulunduğu dikkate alınmadan meseleye yaklaşırsa hatalı sonuçlara varılabilir. Hâlbuki Sünnet'te sâbitelere delâlet eden ve dinî ahkâmı belirleyen kısımlar olduğu gibi, geleneksel ve örfî unsurlar da vardır. Meselâ temel ibadetlerin eda şekilleri, Sünnet'le konulan süt hala ve süt teyze ile evlenilmesinin yasak olması, eşin üzerine kız kardeşinin, halasının ya da teyzesinin aynı anda nikah altına alınamayacağı,<sup>46</sup> eti yenilmesi haram olan hayvanlar gibi Sünnet'le getirilen ve tahrim bildiren ahkâm, zaman ve şartların değişmesiyle değişmez. Resûl-i Ekrem bunları Allah'tan aldığı *gayri metlûv vahiyle* belirlemiştir.<sup>47</sup> Allah Teâlâ, Resûlü'nün koyduğu bu hükümleri tashih etmediğine göre, bunlar O'nun murakebesi ve rızası dâhilinde gerçekleşmiş olup isabetli demektir.

Hülâsa ilke olarak *bağlayıcı olan sünnetler* zaman ve mekânın değişmesiyle değişmez. Hastalıkların tedavi şekilleri, ibadetlerin ifasında kullanılan araçlar, cihad vasıtaları, geleneksel ve örfî unsurlar gibi *bağlayıcı olmayan sünnetler* ise değişebilir, hatta bu bazen kaçınılmazdır. Bağlayıcı türe giren ya da sâbitelerin de değişebileceği ileri sürüldüğünde ise bunun keyfiyeti, sınırı, yerine ikame edilecek şekli tamamen öznel olacağından bu iddia, Müslüman toplumda kaosa yol açacaktır. Bu, İslâm'ın ve Müslümanların bütünlüğüne zarar verir; Şâri'in maksadı dışına çıkmaya sebep olur; zira teklif edilen uygulama Allah ve Resûlü'nün onayından geçmiş değildir.

<sup>46</sup> Allah Teâlâ bunları Resûlü'nün diliyle (vahyi gayri metlûv) haram kılmıştır. Ebû Bekr b. Mes'ud Alâüddîn el-Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertibi'sherâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406 /1986), 2/264.

<sup>47</sup> Mescid-i Haram kible olarak belirlenmeden evvel ashâbın on altı ay kadar namazlarında yöneldikleri Mescid-i Aksâ'nın kible yapılmasına dair Kur'ân'da bir âyet olmadığı hâlde Allah Teâlâ bunu kendisine atfetmektedir. Bk. el-Bakara 2/143.

Konumuzla ilgili olarak günümüzde Sünnet'in nasıl anlaşıldığı ve sosyal hayattaki yerinin ne olduğu sorusu önem arz etmektedir. Bunun için herhangi dinî bir eğitim almamış toplum fertlerinin zihninde Sünnet kavramının neye tekabül ettiği üzerinde durmak gerekir. Müstakil bir çalışma konusu olduğundan kısaca ifade etmek gerekirse Sünnet denilince genel olarak anlaşılan; farz ya da vacip olmayan -abdest ve namazın sünnetleri gibi- fiiller; yemekten önce elleri yıkamak, yemeğe tuzla başlamak, misvak kullanmak, sakal bırakıp sarık sarmak, çocukların sünnet edilmesi gibi Hz. Peygamber'e ait bazı uygulamalardır. Ne var ki Sünnet'i "Kur'ân'ın pratiği" olarak değerlendirdiğimizde, esasen Sünnet Resûl-i Ekrem'in İslâm'ı tebliği, Kur'ân ahkâmını yaşadığı dönemin ve coğrafyanın şart ve imkânları çerçevesinde tatbik etmesi, devlet kurması, bu uğurda yaptığı mücadeleler, hicret etmesi, gazve ve seriyyeler düzenlemesi; geliştirdiği stratejiler, yürüttüğü diplomasi, ashâbını eğitmek maksadıyla yaptığı faaliyetler ve kurduğu eğitim kurumları, Câhiliye zihniyetini yıkmak için takip ettiği metot, teklif ve tatbik ettiği paradigma; aile reisi, devlet başkanı, hâkim, imam, ordu komutanı, muallim gibi farklı pozisyonlarda vazettiği ilke, uygulama ve sergilediği davranışlar olup bunlar kıyamete kadar ümmetine "ilkeler bazında" örneklik teşkil etmektedir.

Şartlar ve imkânlar değişmekle beraber modern dünyada Sünnet, birey ve toplum hayatındakini yerini belli ölçüde korumaktadır. Temel ibadetlerin ifasında, muaşeret kuralları gibi dinî pek çok davranışta Sünnet belirleyici ve görünür vaziyettedir. Başka bir ifade ile Sünnet, Müslüman toplumda örf ve âdetler içinde canlılığını devam ettirmektedir. Müslüman halkımızın geneli bir amelin nebevî bir uygulama (sünnet) olduğunu bilmese de onu alışkanlık olarak tatbik etmekte ve nesilden nesile *gelenek* adı altında aktarılmaktadır. Meselâ bir cenazenin teşyi ve tekfinindeki çoğu işlem ve fiil Sünnet'e dayanmaktadır.

Sünnet'in güncel durumuna ve hayati değer taşıyıp taşımadığına gelince belirtilmelidir ki Müslümanın değerler dünyasını prensip olarak Kur'ân ve Sünnet belirler. Öyle ki bu iki temel kaynak tarafından onaylanması hâlinde modern değerler

meşru ve muteberdir. Âdil olma, hakkaniyete riayet, hakkı savunmada şecaat, cömertlik, hikmet, ihlâs, vefâ, dürüstlük, şefkat gibi faziletler çağlar üstüdür.

Modern hayat tarzı, sosyal medya ve internet; aile fertleri ve akraba arasındaki ilişkileri zayıflatmaktadır. Doğurduğu sonuçlar da sıla-i rahimi ve yakınlarla ilgilenmeyi emreden âyete<sup>48</sup> aykırı olup Sünnet tarafından da onaylanmamaktadır. Müslüman açısından modernlik Kur'ân ve Sünnet'in belirlediği sınırları aşamaz. Meselâ giyim şekli, giysinin rengi farklı olsa da örtülmesi gereken yerler, giysinin hatları belli edecek kadar dar ve şeffaf olmaması gibi kurallar zaman ve mekâna göre değişmez. Netice olarak Sünnet, sadece tarihsel bir pratik değil dindarlık seviyesine göre oranı değişse de Müslümanın hayatının her safhasında -yağın içindeki süt gibi- mevcut olan, bugün için de geçerli ve işlevsel bir referans kaynağıdır.

#### 4. Sünnet'i Terk Etmenin Sonuçları

Yukarıda Resûl-i Ekrem'in Kur'ân'ı beyan yetkisinin olduğunu; bunu tafsil, tahsis, gerektiğinde teşrî ile birlikte ifa ettiğini belirtmiştik. Ahkâm âyetleri bağlamında ifade edersek bunlar göz ardı edildiğinde tamamen bağımsız, keyfî bir yorum ve anlayış benimsenmiş olur ki bunun isabetli olup olmadığı belli değildir. İkincisi her yorum sahibi kendi yorumunun daha doğru olduğu iddia etse bunun aksini gösterecek delil yoktur. En önemlisi kendisi açıklamamışsa Allah Teâlâ'nın muradının ne olduğunu *vahy-i metlûv* ve *gayr-i metlûv* iki tür vahiy alan,<sup>49</sup> Allah'ın murakabesi altındaki Resûlullah'tan başka bilen yoktur. Şu hâlde bundan müstağni olmak dini tahrif etmek anlamına gelir.<sup>50</sup> Meselâ namazın kaç vakitte kılınacağıyla ilgili beş değil farklı vakit teklifleri ortaya çıkabilir, namazların kılınış şekli ve erkânı, şartları hususunda

<sup>48</sup> en-Nahl 16/90.

<sup>49</sup> İbn Hazm, *el-lhkâm fî usûli'l-ahkâm*, 4/112; Ebû Bekr b. Mes'ud Alâüddîn el-Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi'sherâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406/1986), 2/264.

<sup>50</sup> Bununla beraber Gulam Ahmed Perviz, sadece *metlûv vahyi* kabul eder. Bk. Parwez and Jairajpuri, *Status of Hadeeth in Islam*, 43-44; Khan, "The Authority of the Sunnah: Reflections on Modern Critique from a Qur'anic Perspective", 115.

öznel görüş ve yorumlar ileri sürülebilir. Ne var ki bunların hiçbirisi Allah Teâlâ'nın muradını yansıtmamaktadır.

Sünnet'i terk etmek ümmetinin dinî, kültürel ve sosyal birlikteliğini zedeler; zira hangi coğrafyada yaşarsa yaşasın ümmetin aynı davranışları benimsemesini, ibadetleri aynı tarzda ifa etmesini sağlayan temel unsur; yemesinde, içmesinde, giyiminde, örtülmesi gereken yerler hususunda, kısaca âdab-ı muâşeretinde birlikteliğini temin eden Nebevî sünnettir. Bunu sağlayan faktörün Kur'ân değil Sünnet olduğunun oryantalistler de farkındadır. Nitekim Hollandalı Doğu araştırmacısı Thomas Erpenious'tan (1584-1624) sonra aynı ülkeden Christian Snouck Hurgronje (1857-1936), onu takiben İngiliz Thomas Arnold (1864-1930), Hollandalı şarkiyatçı Arent Jan Wensinck (1882-1939), İngiliz şarkiyatçılardan David Samuel Margoliouth (1858-1940) ve Alfred Guillaume (1888-1965), Alman Johann Fück (1894-1974) Sünnet'in bu fonksiyonuna dikkat çekmişlerdir. Hurgronje, Hollanda devleti adına resmî görevli olarak bulunduğu (1889-1905) Endenozya'nın Açe ve Java gibi bölgelerindeki Müslümanların davranışlarını ve ibadet biçimlerini gözlemlemiş, daha sonra ihtida ederek Abdülgaffar adını almış,<sup>51</sup> Mekke'de kaldığı sürede dünyanın diğer bölgelerinden hac maksadıyla gelen Müslümanların da aynı davranışları sergilediklerini, Müslümanlar arasında ibadet hayatından âdab-ı muâşerete kadar pek çok hususun aynı olduğunu görmüştür. Bu ahkâm Kur'ân'da olmadığına göre bunun Sünnet menşeli olduğu fark ederek diğer oryantalistleri Sünnet'i araştırmaya teşvik etmiştir.<sup>52</sup> Ona göre Sünnet değersizleştirilirse Müslümanların birlikteliğini yok etmek daha kolay olacaktır.

<sup>51</sup> Hayatı ve çalışmaları için bk. İsmail Hakkı Gürsoy, "Christian Snouck Hurgronje," *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/340-341.

<sup>52</sup> İbrahim Kutluay, "Müslümanların Sosyal Hayatında Hadislerin ve Sünnet'in Rolü ve Oryantalistlerin Sünnet'e Dair İddialarının Amaçları Üzerine", *İslam ve Yorum VII*, 3 (2023), 131. Geniş bilgi için bk. Kutluay, "Müslümanların Sosyal Hayatında Hadislerin ve Sünnet'in Rolü ve Oryantalistlerin Sünnet'e Dair İddialarının Amaçları Üzerine", 146.

## Değerlendirme ve Sonuç

Dinin ikinci kaynağı olarak Sünnet, uygulamayı da kapsayan beyan fonksiyonuyla Kur'ân'ı tamamlayan bir unsurdur. Sünnet, Kur'ân'ın ihtiva ettiği ilkelerin norm hâlinde günlük hayata aktarıp tatbik edilmiş şekli/Kur'ân'ın pratiği olmaktadır. O, bir hayat tarzı ve dünya görüşüdür. Bu sebeple kaynağını Sünnet'ten almayan düşünce ve davranışlar İslâmî olma özelliğini kaybeder. Bununla birlikte Resûlullah'ın (s.a.v.) örnek alınması gereken ve tekrar ettiği davranışları olan Sünnet'le, bunların yazılı belgeleri konumundaki hadisleri birbirine karıştırmamak gerekir. Her sünnet hadisse de her hadis sünnet değildir.

Kur'ân'ın hayata tatbiki Sünnet vasıtaıyla olduğundan Sünnet'in iyi bilinmesi şarttır. Zira birçok ibadet, Hz. Peygamber'in sünnetiyle tamamlanmakta; ayrıca âdâb-ı muâşeret olarak ifade edilen ferdî ve ictimaî davranış kuralları da Sünnet ekseninde teşekkül etmektedir. Dahası, Sünnet hayatın her alanında bir kılavuz görevi üstlenmektedir. Sünnet aynı zamanda İslâm medeniyetinin temel unsurlarından olup bir hayat tarzı sunmakta ve dinî ve ictimaî hayatın bütünlüğünü sağlamaktadır. Bu sayede o, ferdiyetçiliğin öne çıktığı modern dönemde Müslüman toplumu ortak değerler etrafında bir araya getiren birleştirici bir unsur olmaktadır.

Aktüel değeri açısından Sünnet, Hz. Peygamber zamanında İslâm toplumunu şekillendirdiği gibi vazettiği ilke ve normlar planında bilinçli Müslümanlar nezdinde bugün de aynı fonksiyonu ve değeri hâizdir. Bir "değerler sistemi" olan Sünnet, modern çağın problemlerine karşı takvâ, insan sevgisi, kul hakkına riayet, adalet, dürüstlük, samimiyet, çalışkanlık, helal kazanç, güçsüzlere yardım, infak, kanaat, mahremiyet, toplumsal dayanışma, hikmet, şefkat, çevre bilinci gibi erdemler vazederek geçmişi aydınlattığı gibi geleceğe de ışık tutmaktadır. Bununla birlikte modern dönemin meydan okumalarına ve ihtiyaçları karşısında Sünnet'in lafzî yönünün yanında gâî yönünün iyi kavranması, tarihî bağlamının iyi tespit edilmesi, ilahî boyutu kadar geleneksel boyutunun da olduğu dikkate alınarak dengeli bir tutum izlenmesi gerekmektedir.

Kur'ân'ın doğru anlaşılması ve Allah'ın razı olduğu şekilde uygulanması Sünnet'le mümkündür. Âlimlerin, Sünnet'i kısımlara ayırması, bağlayıcı olanla olmayanın ayırt edilmesi bakımından gerekli ve isabetlidir. Sünnet'i bağlayıcı kılan hususlar; *Hüdâi sünnete* dâhil olan Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı tebyîn, tafsîl, tahsis ve teşrî gibi fonksiyonlarıdır. Bunlar Resûlullah'a (s.a.v.) Allah Teâlâ tarafından tevdi edilmiş görevlerdir. Bu sebeple Sünnet'in, Kur'ân'ı tebyîn, tafsîl ve tahsîs eden kısımları (ibadî/hüdâi sünnet) bağlayıcı olup bu durum Kur'ân'ın kıyamete kadar bâki kalması ile doğrudan alâkalıdır.

Sünnet, sadece ibadet alanında değil, diğer ictimâî ve iktisadî ve siyasî hususlarda da esaslar belirlemiş ve ferdin bu alandaki faaliyetlerine dair normlar geliştirmiştir. Başka bir ifadeyle Hz. Peygamber huzurlu bir toplum inşa etmek ve sosyal bütünlüğü sağlamak için sadece ibadî hususları değil sosyal ahlâkı, adaleti, fertler arasında sorumlulukları kurumsal düzeyde uygulamış ve ümmetine model olmuştur.

Sünnet'in ne olduğunu, onun nasıl anlaşılıp uygulanması gerektiğini yetkin âlimler, Sünnet denilince Hz. Peygamber'in yaşadığı coğrafya ve dönemde âdet türünden yaptıklarını ya da efâl-i mükellefinden olan farz ve vacip dışındaki fiilleri anlayan, dinî eğitim almamış olan topluma aktarmalıdır. Bir metodolojiden ve dinî ilimlere vukûfiyetten mahrum olmasına rağmen eline tercüme bir hadis kitabını alıp okuyan herkes, sünnet belirlemeye ya da hadis metninin zâhirinde yer aldığı şekilde hadisleri aynen uygulamaya kalkışmamalıdır.

Ulemâ bağlayıcılık ve ifade ettiği hükümler açısından Sünnet'i kategorize etmişler, onu tek tip olarak değerlendirmemişlerdir; zira Sünnet'in evrensel yönlerinin yanında Hz. Peygamber'in örfü, ihtiyaç ve maslahatı ve içinde bulunulan şartları (hâl) dikkate alarak verdiği kararlar bulunmaktadır. Bunlar, evrensel olmayabileceği ve illeti dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Özetle Allah Teâlâ'nın açık ya da zımnî onayından geçen ve vahyin kontrolü altındaki Hz. Peygamber'in koyduğu *Sünnet-i hüdâ/sünneti-i ibâde* diye nitelenen ve bağlayıcı olan sünnetlerin farklı gerekçelerle değiştirilmesinin teklif edilmesi isabetli değildir. *Zevâid sünnetler/ sünnet-i âde* ise bağlayıcı olmayıp

vazedilmesindeki ilke/illet/maslahat gözetilerek bunların şeklinde ve uygulamasında zaman, mekân, şart ve imkânların değişmesine bağlı olarak alternatif araçlar ve metotlar benimsenebilir. Sünnet'in zorunlu olarak tarihsel ve geleneksel kısmının olduğu akıldâ tutularak naslarla çelişmemek kaydıyla onun oraya koyduğu geleneksel norm ve ilkeler, çağın diliyle yorumlanabilir. Ancak bu, onun dayandığı vahyi gözeterek ve dinî sâbitelerden ayrılmadan ve şekli tamamen ihmal etmeden, ehil âlimler tarafından bir sistem ve metodoloji dâhilinde ve ilmî birikimle yapılmalı, asla keyfî bir şekilde davranılmamalıdır.

Hayat devam ettiği ve yeni problemler ortaya çıktığı, buna karşılık Kur'ân ve Sünnet'in ilkeleri kıyamete kadar insanların dinî, sosyal, siyasî, ekonomik problemlerine çözüm teklif ettiği dikkate alındığında Sünnet'in dinamik yönünün, ictihad müessesesinin de öne çıkarılması gerektiği ve samimi ve ehil olmak kaydıyla Sünnet konusunda farklı yorumların mümkün olduğu, ictihadda ihtimal dâhilinde olan yanılmanın sisteme zarar vermeyeceği ifade edilebilir. Çağdaş insanın Sünnet'ten niçin uzaklaştığı, Sünnet'in nasıl yeniden yaşanabilir kılınacağı; bağlayıcılık, değişebilirlik ve tarihsel bağlam ilişkisinin nasıl kurulacağı gibi hususlar ise konuyu tamamlayıcı özellikte olup müstakil araştırmaların konusudur.

**Finansman / Funding:**

*This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.*

**Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest:**

*The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.*

## Kaynakça

- Abdurrezzâk, Ebû Bekr es-San'ânî. *el-Musannef*. Habîbü'r-Rahmân es-San'ânî. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî. 1403.
- Ahmed b. Hanbel. Müsned. thk. Şuayb Arnaût vd. Beyrut: Risâle, 1421/2001.
- Bakkal, Ali. "Sünnetin Kaynak Değeri". Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 11/5 (2003), 1-27.
- Bedir, Mürteza. "Sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/153-154. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd. *Meâlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/1999.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd. *Şerhu's-Sünne*. Thk. Şuayb Arnaût. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü's-sağîr*. Thk. Abdül-Mut'îm Emin el-Kal'acî. Karaçi: Câmiatü't-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1410/1989.
- Çelik, Büşra Kutluay. *Câhiliye'den İslâm'a Sünnet'in Toplumsal Yönü*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.
- Dârekutnî. Ebû'l-Hüseyn Ali b. Ömer. *Sünen*. Şuayb Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle. 1424/2003.
- Ebû Avâne, Ya'kub b. İshâk. *Müstahrec*. thk. Eymen b. Arif ed-Dimeşkî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1419/1998.
- Ebû Zehrâ. *İslam Hukuku Metodolojisi* (Fıkıh Usulü). Trc. Abdülkadir Şener. Ankara: Fon Matbaası, 1979.
- Erul, Bünyamin. "Sahâbenin Sünnet'e Bağlayıcılık Açısından Bakışları". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 10/1-2-3-4 (1997).
- Erul, Bünyamin. *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Esen, Hüseyin. "Zina". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/440-444. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Fazlur Rahman, *Islamic Methodology in History*. Islamabad: Islamic Research Institute, 1964.
- Fazlur Rahman. *İslam*. Trc. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın. Ankara: Selçuk Yayınları, 1993.
- Goldziher, Ignaz. *Muslim Studies* (Muhammedanische Studien). ed. S. M. Stern. trans. C. R. Barber and S. M. Stern. Albany, New York: State University of New York Press, 1890), 2/26.
- Görmez, Mehmet. "Hz. Peygamber'i Örnek Almak ve Sünnete Tabi Olmanın Anlamı Üzerine". *Üçüncü 1000'e Girerken İslam Kutlu Doğum Sempozyumu 2000*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Gürsoy, İsmail Hakkı. "Christian Snouck Hurgronje". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 37/340-341. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Hoque, M., Mohamed Nor, Z., Abdul Rab, M. A., & Abd Kadir, K. "Exploring the Concept of Maqasid al-Sunnah to Understand the Higher Objectives of the Sunnah". *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences* 13/11. (2023).
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Âşur. *Mekâsıdu's-Şerîati'l-İslâmiyye*. Tunus, 1988.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Âşur. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tûnisîyye, 1984.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed el-Endelûsî. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, ts.

- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr. *el-Musannef*. Thk. Kemal Yûsuf el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1988.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b Hibbân. *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*. tertib el-Emîn Alâüddin. Thk. Şuayb Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru Kur'âni'l-azîm*. Thk. Sâmi b. Muhammed Selâme. Beyrut: Dârü't-Tayyibe, 1420/1999.
- İbnü'l- Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. Thk. Abdürezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422.
- İstemi, Fuat. "İmam Şâfiî'nin Kullandığı Hadis Kavramları (er-Risâle Örneği)". *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8/2 (2016), 641-667.
- İzzü'd-Dîn, Ebû Muhammed Abdül-Aziz b. Abdi's-Selâm. *Kavâidü'l-ahkâm fî mesâlihi'l-enâm*. Beyrut, ts.
- Kâdî İyâz. "Risâletü Mâlik ile'l-Leys". Tertibü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik. Mağrib: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûnü'l-İslâmiyye Ehli Medîne, 1418/1998.
- Karafi, Şihâbü'd-Dîn Ahmed b. İdris. *el-İhkâm*. Haleb, 1967.
- Karataş, Mustafa. "Fazlur Rahman and The Concept of Living Sunna", *Ekev Akademi Dergisi* 9/25(2005), 123-130.
- Kâsânî, Ebû Bekr b. Mes'ud Alâüddîn. *el-Bedâi'u's-sanâi' fî tertibi'sherâi'*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406/1986.
- Khan, Izhar Ahmad. "The Authority of the Sunnah: Reflections on Modern Critique from a Qur'anic Perspective". *Islamic Studies* 63/1 (2024), 109-133.
- Köse, Saffet. "Hz. Ömer'in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 7 (2006) 13-50.
- Kutluay, İbrahim. "Müslümanların Sosyal Hayatında Hadislerin ve Sünnet'in Rolü ve Oryantalistlerin Sünnet'e Dair İddialarının Amaçları Üzerine". *İslam ve Yorum VII*. 3 (2023), 127-152.
- Kutluay, İbrahim. "The Relationship Between The Sunnah and The Wahy and Its Effects on The Authority of Sunnah According To Some Contemporary Scholars". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2019) 7-47.
- Kuzudişli, Ali. "Fazlur Rahman'ın Sünnet Yorumu", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2012), 121-140.
- Margoliouth, D. S. *The Early Development of Mohammedanism: Lectures Delivered in the University of London*. London: Williams and Norgate, 1914.
- Osmani, Muhammed Takî. *Sünnet'in Bağlayıcılığı*. Trc. İbrahim Kutluay. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.
- Parwez, Ghulam Ahmad - Jairajpuri, Muhammad Aslam. *The Status of Hadeeth in Islam*, Trc. Ejaz Rasool. Lahore: Talu-e-Islam Trust, 2016.
- Polat, Salahattin. "Hz. Peygamber'in Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyma". *Ebedi Risalet 2*. İzmir: Işık Yayınları, 1993.
- Polat, Salahattin. "Hz Peygamber'in Sünnet'i ve Değişim". *Sünnet Sosyolojisi*. Edit. Mustafa Tekin. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2013.
- Polat, Salahattin, "Hz. Peygamber'in Sünnetini Anlama ve Sünnete Uyma". *Kutlu Doğum Haftası, İslam' da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Saeed, Abdullah. "Fazlur Rahman: A Framework for Interpreting the Ethico-legal Content of the Quran". *Modern Muslim Intellectuals and the Qur'an*. Edit. Suha Taji-Farouki. Karachi: Oxford University Press, 2004.
- Sakallı, Talat. "Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1995), 39-101.

- Sa'lebî. Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed. *el-Keşfü ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*. Thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî. 1422/2002.
- Schacht, Joseph. *The Origin of Muhammadan Jurisprudence*. Karachi: Oxford University Press, 1979.
- Şâsî, Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb. Müsnedü Şâsî. Thk. Mahfûzü'r-Rahmân. el-Medinetü'l-Münevver: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem. 1410/1989.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-evsât*. Thk. Târik b. İvazullah Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle. 1420/2000.
- Uraler, Aynur. *Sahâbe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Vâhidî, Ebû'l-Hüseyn Ali b. Ahmed. *el-Vecîz fî tefsiri'l-kitâbi'l-azîz*. Thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1415/1994.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Amr. *Keşşâf an hakâiki gavâmizü't-t-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî. 1407/1986.

